

Kritika i nasilje – Chevillard i Nisard

Portrait de la Canaille littéraire. / Doctor Estaminetus Crapulosus Pedantissimus. Son portrait fait à la manière de Praxitèle. / Sa pipe, / Ses opinions, / Son hégélianisme, / Sa crasse, / Ses idées en art, / Son fiel, / Sa jalousie. / Un joli tableau de la jeunesse moderne.

(Baudelaire, *Mon cœur mis à nu*, I, 688)

On commence même à me démolir et j'ai présentement sur ma table un bel éreintement de mon roman, publié par un monsieur dont j'ignorais complètement l'existence. Vous ne vous imaginez pas les infamies qui règnent et ce qu'est maintenant la petite presse.

(Gustave Flaubert à Maurice Schlésinger à la fin de mars 1857, *Correspondance*, Pléiade, II, 701)

PRVI KRUG (PAKAO?): CHEVILLARD I BURY

Polemičnost ili nepolemičnost suvremene francuske književnosti, i optužbe kojima vrve tekstovi kritičara i teoretičara, kako zbog nedostatnosti, tako i zbog neumjerenosti, riječi o književnosti, sugeriraju, u biti, posve nakaradnu, moralizatorsko-iluzornu sliku o nekom idealnom pra-stanju u povijesti književnosti, “zlatnom dobu”, po definiciji prošlom, kojem bismo trebali težiti. No, to nije priča o literaturi, to je manje priča o povijesti, kritici i teoriji, a mnogo više o povjesničarima, kritičarima i teoretičarima. Ovisno o tome tko govori, odgovor je više ili manje impozantno obavijen apanažom “ozbiljnosti”. No, literatura jest literatura upravo stoga jer nikada nije ni bila kakva glatka, harmonična, sigurna i “sretna” (eng. *peachy*) zatvorena struktura; to je prije stvar pornografije, ili ma koje paraliterature.

No, skromni dometi tih *toposa* i samom svojom skućenošću skreću pozornost na jedan drugi fenomen – fenomen kritike i nasilja, i nasilja svojstvenog samoj kritici – i na činjenicu koliko ovo naše doba, posve prožeto nasiljem svih vrsta, slabo podnosi nasilje u književnosti. Višestruko je paradigmatičan primjer romana Érica Chevillarda iz 2006. godine, *Zgaziti Nisarda (Démolir Nisard)*,¹ koji na specifičan način

spaja tradiciju 19. i 20. stoljeća. Chevillardova *retoričnost* načina oživljavanja Désiréa Nisarda, akademika, profesora, direktora École normale supérieure, kritičara, autora, političara i uglednika, danas je prilično zagonetna i u francuskim okvirima, jer nalikuje tek uspješnom primjeru ludizma u književnosti.

Ovaj literarni pothvat imao je posve neobičan nastavak, izazvavši posve stvaran bijes Mariane Bury, koja je, nakon te epizode, izdala zbornik o Nisardu spominjući aferu sa Chevillardom u predgovoru² koji će i sâm Chevillard kasnije komentirati u svojoj knjizi *Auteur et moi*. Život ovdje izranja iz literature:

Nekoliko godina ranije, povodom jedne druge knjige, *Zgaziti Nisarda*, autor je već svjedočio oživljavanju jednog od svojih likova, potaknutog željom za osvetom i silnom voljom za okršajem. Jedna sveučilišna profesorica, stručnjakinja za 19. stoljeće, uvrijeđena načinom na koji se u ovom romanu ponio prema figuri, koja je, ipak, postala alegorijska, oportunističkog starog prdo-nje Désiréa Nisarda, k tome, ne autor, nego pripovjedač, Albert Moindre, kojeg ćemo kasnije susreti napose u *Dini Eggeru* i kome je ime posudio slikar koji se oslobodio kulture koja guši, Joseph Albert Alfred Moindre, zvan Egiptolog (1888–1965), kojega je Jean Dubuffet predstavio u mapi broj 4 *Compagnie de l'Art brut*, ta je, dakle, sveučilišna profesorica, budući da se možda, kao metonimijom, smatrala osobno uvrijeđenom – profesori se često poistovjećuju tijelom (i dušom) s predmetom istraživanja, stručnjaci sa svojom specijalnošću, a biografi sa svojim junakom, tako da ne možemo maltretirati prase a da ne uvrijedimo mesara, koji ga, ipak, svakog božjeg dana sjecka na tanke šnite, no pustimo to – dakle, naša je sveučilištar-ka, čim je najavljeno objavljivanje knjige, pisala izdavaču:

Utvrdila sam da će ujesen izaći knjiga koja želi 'zgaziti Nisarda'. Dopustite mi da vas upozorim na hrpu glu-posti na poleđini knjige:

Nisard nije ukočeni kritičar.

Nikako nije naučio čovječanstvu, to je kleveta i laž.

Reći da bi bilo bolje da nikada nije živio uvreda je sje-ćanju na jednog iznimno važnog kritičara u povijesti

¹ Éric Chevillard, *Zgaziti Nisarda*, Zagreb: Sysprint, 2010. (prevela Maja Vukušić Zorica).

² Mariane Bury (dir.), *Redécouvrir Nisard, Un critique huma-niste dans la tourmente romantique*, Pariz: Klincksieck (2009: 7).

naše književnosti, koji je mnogo značio, i nije bio zaboravljen 1888, kako tvrdi vaš autor.

Upozoravam vas da ova stranica svjedoči o dubokom nepoznavanju djela i čovjeka, za kojega sam osobno stručnjak. Također vas upozoravam da postoje nasljednici, koje poznajem, i koje ću obavijestiti o ovom izdanju, i koji će vjerojatno prilično žestoko reagirati na ove neistine.

Obrušavanje na kritičara iz prethodnog stoljeća svjedoči o pravom kukavičluku autora i o njegovoj prilično jednoj bezobzirnosti.

Nadam se da ćete promisliti o ovoj poruci.

Odmah ću pisati Nisardovom pra-pra-unuku.

Srdačno.

“Blagonaklonost koja dolazi iz srca, simpatija”, tako Larousse definira srdačnost. Kakav čudan osjećaj!³

Dok Chevillard⁴, ali i književna povijest i njeni tradicionalni stavovi, Nisarda proglašavaju arhetipskim likom, ustrajnim konzervativcem na polju knji-

³ Éric Chevillard, *L'Auteur et moi*, Pariz: Minuit (2012: 12–13).

⁴ “Prema Désiréu Nisardu, neminovna propast francuske književnosti započela je krajem 17. stoljeća i Bossuetovom smrću, kako je to objavio 1835. godine, što jasno govori i koliko se situacija zacijelo s vremenom pogoršala, što jasno govori i koliko bi se zgražao nad ovim djelom, napisanim početkom 21. stoljeća. I ono zacijelo neće biti napisano u stilu latinskih klasika koji su mu prirasli srcu, ali taj bi nedostatak bio tek izgovor na koji bi se pozivao taj licemjerni Nisard, kako bi opravdao vlastiti prezir, ne budimo naivni. Ne treba nam silna pronicavost da se nasluti stvarni razlog njegove mržnje. Tko je naime glavna meta ovoga pamfleta? Sam Désiré Nisard, koji se zbog toga doista kaje. Mi bismo se kajali i zbog manje stvari. Jer, namjera je autora ovih stranica jasna i odvažno najavljena: riječ je o tome da se uništi Désiré Nisard, i onda će djelo biti dovršeno. Zaklinjem vam se. Nahuškat ću pse na njega, pustiti sokolove na njega, opustošit ću mu voćnjake, zlostavljati obitelj, čujete li me?”

Neobičan plan, kaže mi Métilde, a zatim želi saznati tko je Désiré Nisard, kao da ta osoba zaslužuje da se za njega zanimaju. [...]

Bodrim se kako bih bio miran, kako bih bio strpljiv. Izazovno sam stao pred Nisarda. Hladno ga odmjeravam. Ali, nisam ga zarobio pogledom, bježi mi udesno, ulijevo, vidim još samo njegov nos, što je grozna slika. Nosnice mu se šire, a zatim skupljaju, nikada nije tako jasno izgovorio načela svoje odvratne filozofije. Usnice mu ih iskazuju mlitavije: kao da se razmnožavaju puževi golaći. Ako obratim pozornost na njegovo stopalo, široko i ravno poput otirača, kvrgavo kao korijen, još se više rastužim: kako rasklimati kip koji je istodobno i stablo? Pogled mi se diže duž njegovih iskripljenih nogu koje su stupovi najvažnijeg grčko-rimskog hrama 19. stoljeća. Što se književnosti tiče, osporavam ga, ali kada je riječ o arhitekturi, moram ustanoviti njegovu patetičnu propast. [...]

Što nas još uči njegov suvremenik Pierre Larousse? *Tuste grade, gotovo okruglog tijela, prekrivenog bradavicama iz kojih se širi smrad, debelih i kratkih udova, bez zubiju, s dvije masne žlijezde ispod prljavog vrata, teškog koraka, prištave kože iz koje neprestano isparava žučkasta, uljasta, opora tekućina, crvenkastih očiju, čini se da je žaba krastača stvorena da izazove svojevrstan užas.*

Sanjamo o knjizi bez Nisarda. Koju bismo otvorili kao prozor u svijet bez Nisarda, široka prostranstva bez Nisarda, bez njegove sjene i bez njegovog traga. Sanjamo” (Éric Chevillard, *Zgaziti Nisarda*, Zagreb: Sysprint, 2010: 16–17 / *Démolir Nisard*, Pariz: Minuit, 2006: 28–30).

ževnosti i prevrtljivcem na političkom planu, Bury ga naziva humanistom izgubljenim u vrtlogu romantizma.

DRUGI KRUG (ČISTILIŠTE?): NISARD I SAINTE-BEUVE

S obzirom na njegov neosporan utjecaj na nastavu književnosti u Francuskoj, ali i na mizernu recepciju, koja je odraz njegove kritike suvremene književnosti, moglo bi se reći da je u Francuskoj “slučaj Nisard” postojao i prije Chevillardova romana. Nisard nije bio u skladu sa svojim vremenom; njegova ljubav prema literaturi Velikog stoljeća i klasicistima pretvorila ga je u arhetip reakcionarnog kritičara skučenih vidika, akademskog konzervativca i političkog oportunistu. Prema Bury, Nisard je čovjek svog doba⁵ jer je njegovo mišljenje o romantičarima postalo ključno za njegovu recepciju, jer propituje značaj kritike u doba kada se ona konstituirala kao žanr, i koja se kod njega, kroz tipologiju, pretvara u začetke teorije, i jer je politika odigrala značajnu ulogu u njegovom životu. On također stvara povijesnu i komparatističku koncepciju literature u odnosu prema društvu i figuru ozbiljnog, neovisnog i moralno odgovornog kritičara.⁶

Nisard je ključno ime u polemikama o romantizmu i klasicizmu tijekom čitavog 19. stoljeća, i utjelovljuje jedan od najsistematičnijih konzervativnih duhova toga doba, od manifesta *Protiv lake literature*, u kojem napada novu estetiku, odveć lijenu i nedovoljno preciznu, do njegovih studija o latinskim pjesnicima dekadencije, u kojima, kritizirajući Lukana i Stacija kritizira Lamartinea i Huga. Kritičar ima misiju, istodobno književnu i moralnu dužnost: braniti jedinstvenost francuskog jezika. Divljenje klasicizmu, vjernost kriteriju ljepote i ukusa, i vjera u osobitost francuskog jezika čija književnost završava s Boileauom i Bossuetom dovode ga do dogmatske koncepcije književne evolucije.

⁵ Mariane Bury, “Un homme dans son siècle”, u: Bury 2009: 21–37.

⁶ Nisardov bi se opus mogao podijeliti na djela iz kritike i povijesti književnosti (među kojima *Études de mœurs et de critique sur les poètes latins de la décadence*, 2 toma [1834], *Histoire de la littérature française*, koju izdaje od 1844. do 1861, *Histoire d'Érasme et de ses écrits* [1843], *Études sur la Renaissance* [1855], *Essais sur l'École romantique*, sakupljeni 1887, kojima bi trebalo dodati i njegove studije, predavanja, izlaganja i predgovore), prijevode (Shakespearea 1834, Erazma 1843. i Tacita), kao i na izdavačko i uredničko djelovanje (biblioteka latinskih autora s prijevodom na francuski, 1837–1847). Bavio se i poviješću: *Histoire et description de la ville de Nîmes* (1835), *Les Classes moyennes en Angleterre et la bourgeoisie en France* (1850), *Les quatre grands historiens latins, César, Salluste, Tite-Live, Tacite, s Vingt-deux mois de la vie de Mirabeau* (1874) i *Considérations sur la Révolution française et sur Napoléon* (1887). Pisao je i djela koja ga približavaju moralistima i književnicima: *Promenades d'un artiste* (1835), *Souvenirs de voyage* (1856), *Souvenirs et notes biographiques* (1888), *Aegri Somnia* (1889).

Nisard uviđa da se rađa nova civilizacija u tom stoljeću industrijalizacije, odakle opasnost da književnost više ne može prenositi humanističke vrijednosti, čuvati ideal istine, ljepote i vrline. Za njega je cilj književnosti da nauči čovjeka da upozna samoga sebe. Estetika se, po njemu, ne smije odvojiti od intelektualne discipline i moralnog uzdizanja.

Njegovi *Eseji o romantičarskoj školi* pokazuju (Bury 2009: 25) da je Nisard veći neprijatelj Hugoa nego romantičarskog pokreta.⁷ On Hugou⁸ zamjera prekomjernost svega, “*le trop*”, praćenje mode i masku mračnog melankolika, lažne likove koji su svi samo sjene uvijek vidljivog, subjektivnog pisca, čija je senzibilnost posve cerebralna. I iako u njemu prepoznaje primjer dekadencije, zbog njegove sklonosti opisivanju, mašti koja filozofsko zamjenjuje fizičkim, priznaje mu njegov istančani smisao za jezik. Lamartineu, kojem priznaje harmoniju i kvalitetu pjeva, zamjera preveliko i sveprisutno idealiziranje, suvišni romantičarski sentimentalizam, koji je i moralna i formalna bolest. Nisard, dakle, uviđa nove stereotipe, koje će kasnije prokazati i Flaubert i Zola. Šibajući Lamartinea i Hugoa, Nisard hvali Musseta i George Sand. Budući da smatra da diskurs kritičara mora obvezivati, kritičar je i idealist, ali i asket, koji se suprotstavlja akumulaciji pojedinosti i erudicije.

⁷ Hugo ga naziva pogrđnim imenima: “*champignon difforme, Poussé dans une nuit au pied d'un chêne énorme*” (*Les Voix intérieures*), “*les Nisards gâte-sauce*” (*Les Châtiments*), “*Un âne qui ressemble à Monsieur Nisard braît, / Et s'achève en hibou dans l'obscur forêt*” (*L'Art d'être grand-père*), na koje Nisard odgovara sa sto trideset stihova u *Aegri Somnia*, “*Méchants vers en réponse à des vers méchants de Victor Hugo*” “*Le même, d'une main de gros mots point avare, / En un autre poème à l'âne me compare. / C'est ce livre où l'auteur se métamorphosant, / Ainsi que dans la fable, en âne médisant, / Du sabot qui lui sert de main poussant la plume, / Accable des dédains de son superbe ennui / Tout ce qui n'est pas lui, ni de lui, ni pour lui, / Dans des vers dont plus d'un redemande l'enclume...*” (“Hugo”, II, *Aegri Somnia, pensées et caractères*, Pariz: Lévy, 1889, str. 263, u: Bury, 2009: 25).

⁸ “*Les Feuilles d'Automne* par M. Victor Hugo”, 12. prosinca 1831, *Essais sur l'école romantique*, Pariz: Calmann Lévy, 1891, str. 147–151 i “M. Victor Hugo en 1836”, *id.*, str. 260–265.

⁹ “*La critique dans M. Saint-Marc Girardin*”, à propos de son *Cours de littérature dramatique ou de l'Usage des passions dans le drame*, vol. 2e, *Études de critique littéraire*, Pariz: Michel Lévy, 1858, str. 148–152. Citat iz ovoga članka može zvučati i patetično i proročanski: “*Il y a toujours en France des lecteurs, même dans les temps les moins littéraires. Ce sont ces obstinés d'aujourd'hui qui s'entêtent encore à cultiver leur esprit, même alors que des sauvages les menacent de leur faire expier le savoir comme un privilège. On se passe de pain dans notre pays plutôt que de livres. Malgré la politique, malgré ce régime inouï d'une assemblée délibérante en permanence tous les jours de l'année, malgré la presse, devenue si nécessaire depuis que nous avons à y chercher chaque matin si la société est encore debout, on continue à lire. Le plaisir en est même plus vif, parce qu'il est plus disputé. Plus l'incertitude et l'obscurité s'accroissent autour de nous, plus on sent le besoin d'élever son esprit et de se tenir prêt pour l'inconnu. Les meilleures parties de plaisir des honnêtes gens, ce sont quelques heures de bonne lecture, c'est un livre qui leur parle des choses d'un intérêt éternel*” (u: Bury 2009: 37).

Nisardova je kritika djelomice jedna vrst filozofije francuske književnosti (Bury 2009: 31), jer, kako kaže na početku članka o Lamartineu 1837, samu kritiku smatra autonomnom vrstom stvaranja, dvostrukom neovisnom umjetnošću koja proizlazi i iz estetike i iz povijesti. Kritičar nije sluga književnog velikana. Prirodu kritike i njenu evoluciju definirao je u *Études de critique littéraire*⁹ i u *Histoire de la littérature française*, gdje razlikuje četiri vrste kritike: 1. “novu vrstu opće povijesti”, povijesti ideja (Villemain), 2. “kroniku književnosti”, najslobodniju, koja se zanima za čovjeka (portreti) i najviše se udaljava od poučavanja (Sainte-Beuve), 3. onu koja nalikuje raspravi i želi, poput znanosti, usmjeravati duhove, a ne dopasti im se (njegova vlastita koncepcija), i 4. “komparativnu književnost”, iz koje proizlazi neka istina moralnoga reda (Saint-Marc Girardin).

Polemika između Nisarda i Sainte-Beuvea 1836. godine jedna je vrst vrhunca nategnutih odnosa među rivalima¹⁰ koji su se primirili tek u trenutku kada su se obojica našli u École normale, Nisard kao direktor (1857–1867) i Sainte-Beuve kao docent (1857–1861). Ova je polemika i najbolji pokazatelj nasilja koje kritika posjeduje od samih začetaka. Ona pokazuje njihovo neslaganje u temeljnoj koncepciji kritike, njenoj metodi, ulozi i funkciji. Bit rasprave Sainte-Beuve – Nisard jest pitanje: tko će od njih dvojice uspjeti imenovati rivala i zaposjesti što je moguće veće književno polje.

U kronologiji njihovih odnosa, Diaz (2009: 41) ističe da, iako su “suprotstavljeni” estetski i ideološki od početka (jedan radi za *Globe*, drugi za *Débats*), njihove razlike nisu presudne: Nisard cijeni Musseta, ali i Sainte-Beuveove *Consolations*. Kada obojica dođu u *National*, imaju učitelja, Armanda Carrela, kojeg obojica cijene i za čiju se naklonost bore, premda se ne družu. Situacija se mijenja Nisardovom iznenađnom slavom, koju je polučio njegov članak protiv “lake literature” u prosincu 1833, Janinov odgovor iz siječnja 1834. (*Manifeste de la jeune littérature*) i Nisardov odgovor sljedećeg mjeseca. Iako Sainte-Beuve nije sklon Nisardovom “manifestu”, on će polako preuzeti neke aspekte Nisardova suda, jer će se i Sainte-Beuve polako udaljiti od romantizma, napose 1839. godine, člankom ne o “lakoju”, nego o “industrijskoj” književnosti.¹¹

Najveća Nisardova mana, prema Sainte-Beuveu,¹² jest njegova metoda, budući da povijest fran-

¹⁰ José-Luis Diaz, “‘Quelle place était alors à prendre dans la critique?’: Sainte-Beuve juge de Nisard en 1836”, u: Bury 2009: 39–57.

¹¹ “De la littérature industrielle”, *Revue des Deux Mondes*, 15 septembre 1839, u: *Portraits contemporains*, 2e éd., Pariz: Michel Lévy, 1869–1871, t. 4, str. 444–471.

¹² Sainte-Beuve je napisao dva članka o Nisardu: “Écrivains critiques contemporains. *Les Poètes latins – Précis de l'histoire de la littérature française*, par M. Nisard” (*Revue des Deux Mondes*, 1. studenog 1836, str. 271–286), ponovno tiskan pod naslovom “Nisard, 1836”, u *Portraits contemporains*, vol. 3, t. 2, Didier,

cuske književnosti ne gradi kao povijest, nego kao dokaz vlastitih teza o francuskom duhu, posve opsjednut “nekom vrstom *transcendentalnog šovinizma*”.¹³ Prema Sainte-Beuveu, riječ je o Nisardovom oportunizmu, jer je zauzeo jedino prazno mjesto među kritičarima kao vođa reacionara.¹⁴

Sainte-Beuve ne zna kako bi se postavio prema Nisardu, kolegi, “prijatelju” i “rivalu”, budući da mu je ovaj posljednji više no jednom bio sklon:

*Devant un homme à qui on trouve du mérite, un fonds solide et spirituel, et de l'avenir, mais des défauts, mais des idées qui font lieu commun parfois, mais un ton qui vous a choqué souvent, s'il le faut juger, on ne sait d'abord comment dire, comment lui concéder sa part sans adhérer, fixer ses propres restrictions sans lui faire injure.*¹⁵

Sainte-Beuve Nisardu zamjera emfazu, neoriginalnost, i prokazuje ih u ime vlastite metode i književnih vrijednosti. Sainte-Beuve se zalaže za ono što naziva “*realnom* i osobnom literaturom”, za vlastitu kritiku koja želi proniknuti u “tajnu”, dajući joj prednost pred Nisardovom “monumentalnom literaturom”. Prema njemu, Nisard je profesor i kukavni latinist; on nije kritičar, jer nema ni takta ni ukusa, nego *tip*, pedant, “*matamore*”, ideološki nevjeran svakoj opciji, oportunist. No, važnost je dana isključivo pozicioniranju na polju kritike. Nisard ima dvije glavne mane: sistematičnost i oportunizam. Sainte-Beuve sebe smatra kritičarem, pjesnikom, povjesničarom i originalnim piscem. Nisard, po njemu, nije kritičar osjetljiv na razlike; on “propovijeda”, i to sustav, riječ koju Sainte-Beuve ovdje ponavlja šest puta. Nisard je dogmatik francuskog duha koji je sveden na Bossueta i Buffona, ali samo kao autora *Discours sur le style*. On je reacionar koji zagovara izvjesnu ideju tradicije uz koju Sainte-Beuve nikako ne pristaje, ma koliko i sâm bio zagovornik tradicije.¹⁶

1846, str. 254–276, i u 2. izdanju u 5 svezaka (Pariz: Michel Lévy, 1869–1871, t. 3, str. 328–357, i “*Histoire de la littérature française*, par M. D. Nisard. Tome IV”, 10. lipnja 1861, izdan u *Causeries du lundi*, t. 15, str. 207–218.

¹³ Sainte-Beuve, “Pensées”, *Causeries du lundi*, t. 11, str. 465, u: Diaz 2009: 44.

¹⁴ No i sam Sainte-Beuve mu u kasnijem članku iz 1861. priznaje određene zasluge: “*L'ouvrage de M. Nisard est un livre; il se publie de nos jours bien des volumes; il y a peu de livres; il y a bien des assemblages faits de pièces et de morceaux, il est très peu de constructions qui s'élèvent selon un plan tracé et sur des fondements qui leur soient propres. L'histoire de notre littérature par M. Nisard est une de ces rares constructions qui sont nées d'une idée, d'un dessein médité, et dont toutes les parties unies et conjointes, en parfait rapport entre elles, attestent la force de la conception, une exécution aussi ferme qu'ingénieuse, de grandes ressources de vues et d'aperçus, et une extrême habileté de style, enfin une forme originale de la critique*” (Sainte-Beuve, *Histoire de la littérature française*, par M. D. Nisard. Tome IV”, 10 juin 1861, *Causeries du lundi*, Pariz: Garnier frères, 1862, t. 15, str. 207, u: Bury 2009: 9).

¹⁵ Sainte-Beuve, *id.*, str. 329, u: Diaz 2009: 46.

¹⁶ Sainte-Beuve, *id.*, str. 336.

Sainte-Beuve se brani pred mladom kritikom, napose Alfredom Michielsom, koja ga je počela smještati uz rame Nisardu. Sainte-Beuve, naime, napada Nisardovu normativnu koncepciju stila, čiji je posljednji predstavnik, prema Nisardu, Chateaubriand, njegovu borbu protiv deskripcije i mržnju prema metaforama, pokazujući da sam Nisardov stil potire njegove teze o stilu, jer je posve moderan, proturječan na razini forme i sadržaja: “govorite o Kvintilijanu, ali kao Seneka.”¹⁷ Možda je najgori prigovor upravo to da je dogmatični Nisard postao “reacionaran” iz oportunističkih razloga, jer su sva ostala mjesta bila popunjena (Janin, Fauriel, Ampère, Sainte-Beuve). Prema Sainte-Beuveu, Nisard *reagira* za francusku, a protiv strane književnosti, za ustoličene veličine, a protiv novih uzurpatora, za prozu, a protiv stihova i egzaltacije forme, za razum, a protiv mašte. Stoga je Nisardov odabir strateški izračun bez ikakve originalnosti, tek reakcija na druge.¹⁸ Nisardu priznaje tek vještinu, strategiju da “zauzme (prazno) mjesto” na literarnoj sceni.

Stoga ga Sainte-Beuve pretvara u vlastiti anti-model, budući da mu upravo Nisard omogućuje da bolje odredi vlastitu poziciju. Sainte-Beuveova je tako kritika osobna, “realna”, ali i iznimna, originalna, specijalna, odveć “ispisana” za Nisarda, dok je Nisardova opća, monumentalna, ustaljena i sustavna. Sainte-Beuve tako izvlači pet antiteza (Diaz 2009: 54–56): 1. Nisard nije umjetnik, napisao je tek novelicu *La Laitière d'Auteuil* koja pokazuje svoje mizerne domete, dok je Sainte-Beuve *kritičar-pjesnik*. Dajući protivnicima herojske proporcije, prema Diazu (2009: 54), Sainte-Beuve je *moderan*, kritičar stvaralac, dok je Nisard “La Harpe 19. stoljeća”. 2. Nisard nije povjesničar, dok on jest, pozivajući se na Ampèrea, jer Nisard ne mari ni za podrijetlo, ni za biografiju (čak i griješi u biografijama latinskih pjesnika). Sainte-Beuve daje prednost povijesnoj komparativnoj metodi Claudea Fauriela ili Xaviera Marmiera, naspram Nisardovom “transcendentalnom šovinizmu”. 3. Iako je bio novinar, Nisard nije ni kritičar “praktičar”, jer ne može shvatiti aktualnu književnost u trenutku kada se pojavljuje. Sainte-Beuve, pak, za sebe smatra da osjeća ono moderno. 4. U okviru tradicije,¹⁹ Sainte-Beuve smatra poštivanje tradicije nužnim, napose kada se podučava, ali podučavanje ne podrazumijeva da kritičar ne može obavljati svoju zadaću. Ustanovljujući niz razlika između kritičara i profesora, Sainte-Beuve kao da skicira razlike između Nisarda i sebe samog:

Pour maintenir la tradition, il ne suffit point [...] de la bien rattacher à ses monuments les plus élevés et les plus augustes; il convient de la vérifier, de la contrô-

¹⁷ Sainte-Beuve, *Causeries du Lundi*, t. 15, str. 215, u: Diaz 2009: 51.

¹⁸ Sainte-Beuve, *id.*, str. 350–351.

¹⁹ Njegovo prvo predavanje u École normale, pred direktorom, “De la tradition en littérature, et dans quel sens il faut l'entendre”, 12. travnja 1858, *Causeries du lundi*, t. 15, str. 356–382.

ler sans cesse sur les points les plus rapprochés, de la rajeunir même, et de la tenir dans un rapport perpétuel avec ce qui est vivant. Ici nous touchons à une question assez délicate; car il ne s'agit pas de venir introduire dans l'enseignement des noms trop nouveaux, de juger hors de propos des ouvrages du jour, de confondre les fonctions et les rôles. Le professeur n'est pas le critique. Le critique, s'il fait ce qu'il doit (et où sont ces critiques-là aujourd'hui?), est une sentinelle toujours en éveil, sur le qui-vive.²⁰

5. Ishodište svih neslaganja između Sainte-Beuvea i Nisarda u opoziciji je između relativizma i dogmatizma. Sainte-Beuve prokazuje Nisardov dogmatizam i u članku iz 1861, postavljajući pitanje zašto bi kritičar služio samo jednome gazdi, i 1863. u *Cahier brun*, kada tvrdi da takvo ograničavanje onemogućuje razumijevanje beskrajne raznolikosti umjetnosti. No, Nisard odbija ekletičnost i raznolikost, dok je kod Sainte-Beuvea ona samo načelo “užitka u tekstu”.

TREĆI KRUG (RAJ?): NISARD I CHEVILLARD

No, i Nisard i Sainte-Beuve zabrinuti su za ono što Nisard od 1833. naziva “lakom literaturom”, što će njegov rival kasnije nazvati “industrijskom literaturom”. Naime, Nisard je postao poznat upravo pamfletom “D'un commencement de réaction contre la littérature facile”, objavljenom u *Revue de Paris* 1. prosinca 1833, izravno usmjerenom protiv Julesa Janina, koji propituje odnose između literature i kritike, djela i publike, zabrinut prvim znakovima fenomena komercijalizacije književnosti koja je posve “popustila”, stilistički i formalno, u “modernim” žanrovima, romanu, pričama i drami. Ovaj pionirski tekst ne predstavlja toliko odbijanje romantičarske književnosti, kako se često tvrdilo, koliko ukazuje na nov fenomen standardizacije i stereotipa masovne literature. Nisard prokazuje klišeje, usmjerenost na osobni uspjeh, nauštrb ideje literature kao faktora obrazovanja i moralnog uzdizanja. Upravo iz pozicija odnosa autora i društva na moralnom planu Nisard, zagovornik “korisne” umjetnosti, prokazuje pretjeranu slobodu i nasilnost tekstova u kojima vidi jedan vid dekadencije. Kritizira kritičare u ime “deontologije kritike” (Sylvain Ledda),²¹ primjerice u članku “M. de Lamartine en 1837”, što podsjeća na Balzacovo prokazivanje odnosa novinarstva, teatra i izdavaštva u *Illusions perdues*. Opasnost, prema Nisardu, predstavlja književnost koja se odriče svoje duhovne moći i autoriteta isključivo u ime zabave, koja jest znak dekadencije. Odakle *Études de mœurs et de critique sur les poètes latins de la décadence* (1834) u kojima,

pod krinkom proučavanja kasnog latiniteta, Nisard iskazuje neslaganje s modernom literaturom. On uvodi koncept *dekadencije*²² – prisjetimo se Huysmansove vježbe s *A rebours*. Nisard kritizira pretjerani “byzantinisme” u kojem ljubav prema riječima navladava onu prema idejama i time slabi književnost. Marie-France David-de Palacio²³ pokazuje da je Nisard ipak fasciniran pjesnicima koje osuđuje. Stoga njegov klasicizam ne bi bio ograničen, nego nadahnut koncepcijom povijesti književnosti koja nužno i ubrzano ide prema vlastitoj propasti. Univerzalnost tako ugrožava dekadencija vidljiva u singularnosti, individualnom, sve većem nagnuću opisivanju i pažnji usmjerenom pojedinostima. Iako jezik postaje bogatiji, Nisard kritizira ono što on naziva manijom “crte” (“trait”), koja ne teži cjelovitosti ni temelju, nego djelomičnosti, formi i samim riječima. No, on ipak utvrđuje superiornost vlastitoga doba nad Lukanovim (Marcus Anneus Lucanus), budući da dekadencija romantizma ipak, po njegovom mišljenju, nije definitivna. On sastavlja tipologiju simptoma bolesti epohe, koje je preuzeo Paul Bourget u članku o Baudelaireu.²⁴ Njegov pristup klasicizmu povezan je s povijesti jezika; Nisard u biti piše epopeju francuskog duha, s junacima kao što su Guez de Balzac, Bossuet, i napose Descartes koji utjelovljuje samu metodu. Veliki pisac je onaj tko može izreći kakvu univerzalnu istinu jezikom koji svi razumiju. Nisard ne može zamisliti književnost koja ne bi imala funkciju u društvu.

Nisard, kao i Sainte-Beuve, pripada generaciji kritika za koje književnost postoji kao ključna disciplina prožeta klasičnom kulturom, i koja može duhovno nahraniti čovjeka i građanina.

Prema Bury, Chevillardov je roman tek pamflet prepun stereotipa o Nisardu, koji kroz ovog posljednjeg zapravo želi zgaziti određeni suvremeni “francuski duh”, što god to značilo, i ma koliko to mirisalo na politički nekorektan diskurs, napose danas.

Pripovjedač iz Chevillardovog romana razotkrit će svog sveprisutnog neprijatelja, Jeana Napoléona Désiréa Nisarda (1806–1888), amblematsku figuru, akademika (primljenog 1850. godine, kada se natjecao s Alfredom de Mussetom), kao blagoglagoljivog napuhanka sklonog moraliziranju i profesorskoj posturi, kao političara čija je karijera tek niz palinodija i vratolomnih promjena stavova (monarhist, republikanac, pa bonapartist po dolasku na vlast Napoleona III).

²² Arbitrarnost ovakvih epiteta koji prikrivaju i nužnu esencijalizaciju i aproksimaciju, može se pokazati ako se prisjetimo, primjerice, “kasnog” Micheleta, koji slavi prosvjetiteljstvo, i osuđuje 17. stoljeće, jer po njemu Corneille, Molière, La Fontaine i Racine utjelovljuju dekadenciju i jednu vrst propasti.

²³ Marie-France David-de Palacio, “Désiré Nisard et l'idée de décadence”, u: Bury 2009: 73–93.

²⁴ Paul Bourget, “Théorie de la décadence”, *Essais de psychologie contemporaine*, Pariz: Gallimard, “Tel”, 1993: 16.

²⁰ *Id.*, str. 373.

²¹ Sylvain Ledda, “Désiré Nisard contre la ‘littérature facile’”, u: Bury 2009: 59–73.

Njegovo razračunavanje s Nisardom, vježbanje mržnje, pokazuje da koristi sva sredstva, čak i marksističko-lakanovsku analizu jedine Nisardove fikcije, *Le Convoi de la laitière*.

Chevillard Nisarda pretvara u tupavog *guignola*, ali i *Pulcinellu*, na kojem se pripovjedač, koji je jednako karikaturalan, zlonamjeran, opsesivan i paranoičan, izživljava. Chevillard se nikada ne poistovjećuje s pripovjedačem.

Nisard u njegovoj knjizi utjelovljuje sve što je ukočeno, skućeno, mrtvo; on zna izgovarati tek govore na posljednjem ispraćaju: kada ne odaje svečano počast čuvenim pokojnicima, on na smrt osuđuje drske autore svog doba, romantičare i autora tada novog rječnika francuskog jezika. Naime, bilješka koju je Pierre Larousse napisao o Nisardu toliko je okrutna da su brojni suvremeni kritičari mislili da ju je napisao Chevillard.²⁵ Vrijeme je pokazalo da je bio u krivu: smatrao je da literatura treba utvrditi “red stvari”, strukturirati uspostavljeni sustav. Chevillard kao da piše Nisarda kako bi predočio ovu ustajalost, kao da pokušava “provjetriti” situaciju.

KRITIKA I NASILJE – KRITIKA KAO NASILJE

Triangulacija Chevillard – Nisard – Bury postavlja pitanje nasilja kritičarskog čina koje pretpostavlja i izvjesnu povijest, koncepte, patologiju, retoriku, a možda i određenu filozofiju, jer čak i njeni ekscesi mogu imati ambiciju da obnove polje književnosti. Treba li uskrnuti Nisarda kako bi se danas prakticirao pamflet? Može li se književnost uopće lišiti tog svađalačkog duha? Je li Chevillard želio podsjetiti na književne “borbe” kakve je prakticiralo 19. stoljeće?

Definira li se čin kritike u osnovi kao čin koji nužno žudi za uništenjem, zatiranjem svog vlastitog predmeta promišljanja? Ili je to, naprotiv, razotkrivanje karikature samog kritičkog pristupa? Ne skriva li ovo nasilje čitav niz fenomena, a ne samo jedan? Koje sile mobilizira, i koje odnose prema predmetu promišljanja on pretpostavlja? Koje odnose između djela i kritika nam on razotkriva?

Od samog početka nameće se više pretpostavki, od kojih je prva dana već naslovom. Prva, dakle, pretpostavka jest da je najgora moguća kritika, u svim smislovima ove riječi, ona *ad hominem*, koja pretpostavlja uvijek “gurmansku” mržnju.²⁶

²⁵ Bury ipak relativizira žučljivost Larousseovih primjedbi navodeći da je ona motivirana ideološkom osudom Nisardovog poltronstva, ali da ipak priznaje književnu vrijednost dvama djelima, *Povijesti francuske književnosti* i *Latinskim pjesnicima dekadencije*, i da napose cijeni strastvenost i osobnu notu njegove kritike (Bury 2009: 8).

²⁶ Čini se da sudionici nasilja uvijek pretjeruju, odnosno, da ih žest uvijek tjera u izživljavanje, okrutnost, uživanje u uništavanju i putem uništavanja koje se naizmjenice prisvaja i otpušta (*Gewalt*,

Nasilje ovdje pokazuje da se kritika istodobno hrani i ljubavlju prema istini, kao potvrda suda, i dramatičnim konfliktom strasti, negativnošću koja nastoji pokazati nedostatnost kritiziranog objekta. Zbog nepostojanja mirne, miroljubive kritike (grč. *eirēnikos* [εἰρηνικός], od *eirēnē* [εἰρήνη], mir), mržnja je, dakle, shvaćena doslovno, ona se “riga” u naletu (Célineove *Bagatelles pour un massacre*), kao da Chevillard nikada nije siguran da je zauvijek dotukao Nisarda, da je rekao dovoljno da ga uništi, da ga zgazi.²⁷

Književnost postaje samozapaljiva, mržnja je ovdje istodobno i tema i poticaj, ona nadahnjuje i dovodi do druge pretpostavke, postojanja specifičnog užitka (*jouissance*) hiper-kritičkog diskursa.

Chevillard proklinje, i čini se da nastoji uvjeriti sve, a napose sebe. Nisard je omražen zbog sebe samog, ali pripovjedač, koji se utapa u mržnji – ako mržnja ubija misao, ipak jača diskurs – istu regulira diskursom i filtrira je kroz sliku. Slika dolazi kao “višak” koji opravdava mržnju.

“Otrovna”, “zlonamjerna” riječ – uvreda i optužba – pokazuje da užitak hiper-kritičkog diskursa ne samo opravdava, hrani, nego i *konstituirá* užitak tog smrtonosnog čina. Jer Chevillard počinje djelovati u ime svog vlastitog diskursa, to je njegova “dosljednost”, kao laički oblik bogohuljenja: Chevillard, poput grobara, obrušava se na *ime* prije no što se obruši na *tijelo*, jer on želi dotući ime u tijelu i kroz tijelo.

Ovdje se ovaj užitak pokazuje u specifičnom obliku: Chevillardovo pismo, dramatizirano i dramatično, simptomatično je za jedan tip reakcije na znanstvenu, učenu i institucionaliziranu kritiku; ono radikalizira – i to je treća teza – tradiciju književne *causerie*, marginalizirajući djela koja kritizira, naglašavajući individualni stav, naspram svake pretenzije prema stručnosti – u ovu je zamku upala stručnjakinja za Nisarda – sve dok u potpunosti ne “uništi” gestu same kritike. Marginalnost koju zaziva Chevillard pokazuje da je kritika ovdje izlika, na francuskom *pré-texte*, u gotovo doslovnom smislu riječi, za pisanje. Najveće nasilje učinjeno *žanru* jest upravo ovo prekrivanje djela koje se “kritizira” glasom kritičara. Preuzimajući model književne kozerije (dosjetke, digresije), Chevillard stvara rupe, “dubi” do kosti, ne samo univerzitetsku i institucionalnu kritiku, nego i poticaj za mondenu kritiku. Zamišlja se kao Diderot ili Mari-

brutalnost koja uvijek u sebi nosi notu zloporabe). Strast je to koja samu sebe hrani, i ubojitija je od ljubavi, od frejdovske *pulsion de mort* do lakanovskog omraženog objekta koji je “*étrifié*”, u potpunosti poistovjećen sa sobom, i odlučan da vječno hrani želju za smrću omraženog subjekta.

²⁷ Ovi izljevi imaju vlastitu logiku ponavljanja, i vraćaju se kao neodređeni vječni “višak” koji premašuje mjeru, protiv samog bića drugog. Ova ontologizacija gotovo neosobne mržnje, od frejdovske “*haine pure*” do lakanovske “*haine de l'être*”, koja je intenzivnija od “*haine jalousie*” (Jacques Lacan, *Le Séminaire, Livre XX, Encore*, Pariz, 1999) jer ne cilja na rivala nego na samu drugost), pokazuje da je napisano ne samo medij, nego i aktivnost, proizvodnja u eksponencijalnom rastu (“*excessivante*”).

vaux. Koketerija pisma oponaša ironičnu eleganciju, moral raspoloženja, razočarano snatrenje o Nisardovom djelu i njegovim posljedicama na povijest francuske književnosti i kritiku. Ako ovdje postoji kritika, ona je patetična u grčkom smislu te riječi, posve individualizirana, dramaturgizirana i ironizirana, i svjesno diskvalificira učenu kritiku. On zahtijeva primat užitka, zabavu i slobodnu imaginaciju u kritici.

Može li se Chevillardov "individualizirani" pristup okarakterizirati kao "besmislena" ili "beskorisna" kritika? Chevillard, naoružan elokvencijom, retorikom zaslijepljenošću odgovarajućom riječju i *ritardandom* digresije, nije okrutan jer je Nisard, za Chevillarda, simbol "manuelizirane" literature, loše, priručničke, propedeutičke literature.

Jer, jedina je Chevillardova pretpostavka da je Nisard još uvijek sveprisutan – Mariane Bury bi barem tom konstatacijom trebala biti prezadovoljna.

No, Chevillard ponižava kritičara i samom formom svoje "kritike", što je naša četvrta pretpostavka: iza poze majstora razularenih ali nehajnih tvrdnji, drskost pisanja posvećuje jednu vrst *neuspjeha*. Nasilje je ovdje poput piruete, i nije samo elan koji omogućuje stvaranje teksta. Ovdje nije riječ o kritici "pisca", nego o nasilju prema nečemu što izmiče, dakle, o pretjeranom odgovoru na nešto što je *mrtvo*, što *de facto* isključuje čitatelja iz moguće uspostave kritičkog odnosa, i osuđuje ga na *spektakl* koji nudi mali Chevillardov teatar. Stoga ovaj oblik zavodljivog, zdravog kritičkog nasilja, koje bi trebalo i "pročistiti", nije kritika, nego *roman*. Chevillard pogađa metu a da je uopće ne cilja, ili rijetko. Ovo je blještava kritika, ali ona nema dubinu, niz varijacija o iznurivanju (*l'éreintement*) zajedljivim "gaženjem" i brutalnim, gotovo izvještačnim, retoričkim prezirom.

Nameće se pitanje: da li je ovo "loše" slavljenje nasilja, zlobno, cinično i podrugljivo, sve što možemo pronaći u Chevillardovom "gaženju" Nisarda? U njemu istodobno pronalazimo pomalo nezdravu tričavost kakve jetke sanjarije i kritike raspoloženja, ali ova "kriva" ležernost prema povijesti književnosti suprotna je svakom obliku sakralizacije literature i književnika, institucije univerziteta i onog stečenog; ona sama kroji svoju *raison d'être* kroz ono što bismo nazvali onim "ne-ozbiljnim" (*le non-sérieux*). K tome, Chevillardova kritika kao da pomalo "visi u zraku", bez političke motivacije (njena je ideologija ipak prisutnija), no Chevillard upotrebljava kritiku na specifičan način: kako ne stvara djelo, on proizvodi stil. Tako dolazimo do sljedeće pretpostavke, pete po redu, koja se može izreći u jednoj jedinjoj rečenici: ono što je danas brutalno, nije toliko strogost prema tekstovima i autorima, koliko način na koji kritika, napose ona "aktualna", u novinama i na internetskim portalima, i njena sumnjiva ljubaznost i kukavička samodopadnost masovno niječu i odbijaju nasilje inherentno svakoj kritičkoj gesti. "Kritizirati uvijek znači suditi", govorio je Ferdinand Brunetière još 1925. godine.

Chevillard osuđuje ovaj projekt domestifikacije, pripitomljavanja kritičkog duha svojom posljednjom lukavštinom: postaje prijetvoran i podsjeća na jednu drugu amblematsku figuru nove "ekonomije" kritičkog nasilja: snajpera (i na francuskom ga nazivaju ovim anglizmom), koji ne želi dekonstruirati, nego uništiti tekst. On se namjerio više na autora nego na knjigu, često govoreći i o njegovom fizičkom izgledu i množeći igre riječi na račun njegovog imena. Ukratko, on se sramoti. Ovaj specijalist za ciljano umorstvo, pa bilo ono i figurativno, ipak nije nasljednik figure *éreintheura* iz 19. stoljeća (prisjetimo se Baudelaireove teorije, *théorie de l'éreintage*). On je tek njegova karikatura, koju je proizveo marketing u kulturi. Jer, Chevillard nije "kroničar" koji se pojavljuje u *talkshowima*, plaćen da hrani ovu masovnu iluziju koja reklamu "zašminkava" u krabulju uništavanja, i pokušava prodati konformizam pod disidenciju ili subverziju. Njegova "poštena" kritika, otvorena i izravna, sama suprotnost uvijene kritike, podmukle i licemjerne, osigurala mu je sigurne neprijatelje u trenutku kada je Chevillard preuzeo "feljton" u *Monde des Livres* 2011. godine, kako među izdavačima, tako i među novinarima.²⁸

Ako, kako je govorio Baudelaire u *Salon de 1846*, kritika mora biti "parcijalna, strastvena, politička", kritičarska mržnja i nasilje koje je izazvala Chevillardova knjiga pokazuje sljedeći paradoks: Chevillard kao pisac doveden je u pitanje jer je doveo u pitanje Nisarda. Tako je Chevillard prisiljen zastupati dvostruko temeljno načelo našeg moderniteta, autonomiju književnog polja i pravo da se književnost ne progoni i ne kažnjava sudski,²⁹ jer, bez obzira što o tome mislila kolegica Bury, nema moguće terorističke uporabe kakvog "terorističkog" teksta. Naime, moć transgresije koju literatura nedvojbeno ima nije uvijek, u svakom razdoblju, od vitalnog interesa. Je li zanimljivo "automatski" šokirati *doxu*? To je manje moralni, a više literarni problem, i to je naša šesta pretpostavka: problem forme diskursa. Prisjetimo se Barthesovih riječi iz *Degré zéro de l'écriture*, koje idu u istom smjeru: "*il n'y a pas de littérature sans une Morale du langage*".³⁰ I napokon, otkada Književnost mora biti bezopasna? Éric Marty, preuzimajući Sartreovu ideju o "neprijateljskom čitanju", bijes pretvara u umijeće čitanja, jedini mogući odnos prema tekstu koji mu ostaje vjeran.

²⁸ Novina njegovog pristupa, izravne kritike, bila je skandalozna, kao i njegova osobna koncepcija "ratoborne" literature. Već je Foucault tvrdio, u svojoj konferenciji *Langage et littérature*, koju je izgovorio u Bruxellesu 1964. godine, da svaki novi literarni čin implicira barem "četiri negacije, četiri odbijanja, četiri pokušaja ubojstva". To je najprije odbijanje literature drugih, i činjenica da se drugima odbija priznati "i samo pravo da pišu literaturu" (Michel Foucault, *La Grande étrangère. A propos de la littérature*, Éditions de l'EHESS, coll. "Audiographie", 2013, str. 84).

²⁹ Vidi Jacques Soullou, *L'Impunité de l'art*, Seuil, 1998.

³⁰ Roland Barthes, *Le Degré zéro de l'écriture, Œuvres complètes*, Pariz: Seuil, 1994, II: 1966–1973, str. 173.

Kod Chevallarda nema “bathomologije”, znanosti o razinama diskursa, sve je “ravno”, u jednoj razini, i duboko retorički. Chevallard je ratoboran, svadljiv, ćudljiv, jogunast nasilnik, siledžija, razbijač, koji kao da se sjeća Balzacovih i Baudelaireovih misli, počevši od metafora “literarni rat”³¹ i “literarno mačevanje”³² koje Baudelaire dobro poznaje (*Mon cœur mis à nu*), ali on iznad svega cijeni *libido dominandi* kritike i sukob među generacijama.

Baudelaireov model sukoba je paradoksalan, jer on Julesu Janinu, autoru “Manifesta mlade književnosti”, tiskanom u siječnju 1834. godine u *Revue de Paris*, predbacuje licemjerstvo, neizravne i ljubazne riječi u tekstu koji je nastao kao odgovor na objavu rata Désiréa Nisarda protiv “lake” književnosti. Naime, posljednji je Baudelaireov doprinos, i to je naša sedma pretpostavka, da se borba ne vodi protiv drugih, nego protiv sebe, kao kod Delacroixa (II, 429). Umjetnik tako duguje samome sebi, i svom *etosu* umjetnika da se bori protiv sebe (*éreinter soi-même*).

Ako umjetnik želi slijediti Baudelaireov savjet, treba si postaviti ključno pitanje: je li nasilje konstitutivni dio kritike? Neki tvrde da nije, da ona počiva na afektu, onom osjetilnom, i da polazi od “ljubavnog odnosa”, ali da ona nije nužno “anti-astenija”, sušta suprotnost bezličnoj, sramežljivoj “blagosti”, mli-tavosti, koju Voltaire prokazuje i pretvara u alegoriju u stihovima u svojim *Filozofskim pismima*, kao primjer *gaieté* u 18. stoljeću. Prema njima, treba odvag-nuti riječi: strogost nije nasilje, ljutiti nije napa-stvovati, i nasilje također može značiti snagu, energiju, ratobornost, iskrenost, istinoljubivost, bez “mržnje” ili “negativnosti”. No, ako postavimo tezu da kritika *jest* nasilje, morati ćemo se poslužiti izvjesnim brojem pomoćnih figura, Derridom, Sartreom i Deleuzeom, i mobilizirati fragmente njihove argumentacije kako bismo identificirali figuru kritičara.

Status samog kritičara promijenio se od doba Blachota i predgovora njegovom *Lautréamont et Sade*, od onog “neobičnog dijaloga” između “kritičke riječi” i “stvaralačke” riječi³³: kritičar više nije me-dijator, posrednik i spona između čitatelja i knjige; premda “jalov”, on više ne “začinja”.³⁴

Derrida nas, pak, inzistirajući, u *Force de loi*,³⁵ na međusobnom impliciranju nasilja i prava radije nego da se okuša u čisto moralnoj kritici nasilja, u okviru cilja i sredstava, koja bi istodobno bila i ne-opravana i nemoćna, dovodi do prilično rijetkog

pitanja u polju književne kritike: kojim se pravom kritičar oboružava, kojim autoritetom? Koja je veza između nasilja i pretenzije k autoritetu u književnoj kritici? I kakvo bi bilo nasilje kritike, ne više ono autoritarno, nego stvaralačko? Kako da se kritika, koja je uvijek simbolično nasilno “komadanje” (*dépeçage*), odijeli od zamke da književnost shvaća kao *oznaku, simptom, znak*,³⁶ teologiju, sveto, religiju, skriveni smisao koji treba interpretirati, odnosno leš, *simulacrum*?

Derrida govori o nasilju kritike u “La parole soufflée”, koji se prvotno pojavio u *Tel Quelu* 1965, a potom u *L'écriture et la différence* 1967. godine:³⁷

[Si] le commentaire clinique et le commentaire critique revendiquent partout leur autonomie [...] ils n'en sont pas moins complices [...] dans la même abstraction, la même méconnaissance et la même violence. La critique [...], dans l'instant où elle prétend protéger le sens d'une pensée ou la valeur d'une œuvre contre les réductions psycho-médicales, aboutit par une voie opposée au même résultat: elle fait un exemple. C'est-à-dire un cas. L'œuvre ou l'aventure de pensée viennent témoigner, en exemple, en martyre, d'une structure dont on se préoccupe d'abord de déchiffrer la permanence essentielle. Prendre au sérieux, pour la critique, et faire cas du sens ou de la valeur, c'est lire l'essence sur l'exemple qui tombe dans les parenthèses phénoménologiques. Cela selon le geste le plus irrépressible du commentaire le plus respectueux de la singularité sauvage de son thème.³⁸

Tako Derrida kod Blanchota identificira prisvajanje podmukle esencijalističke sheme čitanja, jer ovdje kritičar preuzima funkciju šaptača u klasičnom teatru: šapće mu svoje riječi, istodobno mu ih krade i navodi ga da ih izgovara, poput trbuhozborca. Blanchot neutralizira Artauda, i Derrida otkriva nasilje koje podrazumijeva Blanchotov *neutre*. Derrida pokazuje nemogućnost komentara koji bi Artauda pretvorio u ma što drugo osim u primjer preko kojeg bi se iščitala bit izvjesne misli.

Kritičar kao šaptač, što je naša osma teza, pokazuje problem kritičkog nasilja jer, kroz silnu egzemplifikaciju i generalizaciju, dokida nasilnost djela. S tim u vezi trebalo bi se prisjetiti slavnog sarkastičnog Sartreovog portreta kritičara, koji je istodobno kukavni i ogorčeni parazit i nekrofil – čuvar groblja.³⁹ No, čini se da Sartreova filozofija, barem 1947. godine

³⁶ Michel Foucault, “Qu'est-ce qu'un auteur?”, *Dits et Écrits*, Gallimard, coll. “Quarto”, 2001, t. I, 1964–1975, str. 823.

³⁷ Kritičko nasilje moglo bi se promatrati i kroz prizmu članaka “Force et signification” (1963) i “La double séance” (*Tel Quel*, 1970, ponovno izdano u: *La Dissémination*, 1972).

³⁸ Jacques Derrida, “La parole soufflée”, u: *L'écriture et la différence*, Seuil, 1967, str. 254–255.

³⁹ Vidi Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la littérature?*, Pariz: Gallimard, 1948, str. 35. Napose: “Il faut se rappeler que la plupart des critiques sont des hommes qui n'ont pas eu beaucoup de chance et qui, au moment où ils allaient désespérer, ont trouvé une petite place tranquille de gardiens de cimetière.”

³¹ “Književni rat”, koji opisuje još Balzac, u drugom dijelu romana *Illusions perdues*, “Un grand homme de province à Paris” (V, 348) i Baudelaire, u *Conseils aux jeunes littérateurs* (1846).

³² Metafora koju upotrebljava Balzac u predgovoru *Comédie humaine* 1842. godine.

³³ Maurice Blanchot, *Lautréamont et Sade*, Pariz: Minuit, 1963, str. 10.

³⁴ *Id.*, str. 56.

³⁵ Jacques Derrida, *Forces de loi*, Pariz: Galilée, 1994/2005, str. 76–80.

veoma slična Šestovoj, vodi do iste slijepe ulice: naspram otvorenog ili skrivenog nasilja kritike postavljati apsolutnu slobodu pisca znači, u biti, samo ponavljati ono inicijalno nasilje protiv same kritike, odnosno, ovoga puta bez zadržke i u svim smjerovima, kako protiv profesionalnih kritičara, tako i protiv kritičke dimenzije samoga djela.

Ako je kritika uvijek nasilje, ona može funkcionirati kao moć, odnosno legitimirati ali i unaprijed neutralizirati svaku nasilnost literature i umjetnosti uopće. To su pokušali učiniti Chevallardu, koji je trebao pasti kao žrtva nasilja, ne cenzure ni represije, nego integracije i imenovanja.

Posljednji, Deleuze, kaže da treba “završiti sa sudom” (protiv Kanta), jer, treba oživjeti, a ne suditi djelo. Riječ je, naime, o gađenju izazvanom sudom kao odrazom ukusa:

S'il est dégoûtant de juger, ce n'est pas parce que tout se vaut, mais au contraire, parce que tout ce qui vaut ne peut se faire et se distinguer qu'en défiant le jugement. Quel jugement d'expertise, en art, pourrait porter sur l'œuvre à venir? Nous n'avons pas à juger les autres existants, mais à sentir s'ils nous conviennent ou disconviennent, c'est-à-dire s'ils nous apportent des forces [...]. Comme l'avait dit Spinoza, c'est un problème d'amour ou de haine, non pas de jugement. [...] Ce n'est pas du subjectivisme, puisque c'est poser le problème en termes de rapport de forces.⁴⁰

Umjetnost i kritika su za Deleuzea pitanje odnosa snaga, ne u smislu snage sudova ili socijalnog mijenja, nego u fizičkom smislu afekata koje pronalazi kod Spinoze. Dakle, pitanje odnosa snaga, stvar tenzija, napetosti i njenih nasrtaja.⁴¹

Stoga interpretacija nije ni istinita ni lažna. Tumačenje nije pitanje istine, u smislu da odgovara objektu ili stvarnosti. Interpretacija otvara put prema mnoštvu zatvorenih (patoloških) označitelja, ona daje novi polet želji, i izaziva (ili ne) ključni pomak. U svakom slučaju, ona ne smije fiksirati, zaustaviti smisao; ona nikada nije posljednja riječ. Ona uspijeva ako ima performativni učinak preokreta. I upravo zbog toga kritičar, stvarajući vlastita tumačenja, nije suautor teksta, zajedno s “pravim” autorom, kako je to govorio Barthes, nego autor jednog drugog teksta koji je povezan s njegovim. Kritičar uvijek piše na ruševinama, uvijek *sa* smrću, a nikako da ga zapadne kraj, kraja nema.

Nasilje karakteristično za pamflet očito dovodi do reifikacije teksta drugoga; ova etapa demonstracije onoga što se u tekstu želi reificirati, što želi okusiti svoje vlastite granice, može se nadići. Reifikacija bi, dakle, bila dijalektički moment u ponovnom uspostavljanju tog drugog. Kritičar bi u tom trenutku, u svojoj vlastitoj nasilnosti, trebao priznati vlastitu ne-

moć, vlastitu bijedu. Kritičko bi nasilje tako trebalo biti i priznanje skučenosti vlastitoga duha.

Stoga, da bi se iskazao Chevallardov *non-sérieux*, čitatelj bi trebao pokušati ne ovladati tekstem, usmjeriti čitanje i komprimirati taj kritičarski trans ovom opačinom pisma koje tekstu nudi savršeni retorički korzet.

Chevillardovo nasilje kritičara proturječi suvremenom ukusu i današnjem dobu, kada je polemičar stari prdonja kojeg se brzo proglasi fašistom ili reacionarom, i ovaj banalni argument ipak nije ništa manje učinkovit. Ako nam duh vremena govori da smo svi umjetnici, od toga trenutka baviti se kritikom znači usmjeriti se na samu činjenicu bivanja. I ako je sve jednako, kako nijekati ono što ne tvrdi ništa, što želi biti isključivo reispitivanje – jer, sve treba “propitivati”, “uznemiriti”, i navodno to i čini.

Chevillard baca rukavicu u lice kritici kroz smijeh, ironiju i stil koji nas upozorava na buncanje s proćkim aspiracijama. Chevallardov Nisard pokazuje da, bez svetoga, kritika ima na raspolaganju samo veselo rušenje, ovdje utjelovljeno u satiri akademizma. I u tome je i njegovo ograničenje, koje savršeno odgovara Chevallardu koji, kako kaže, želi napisati “knjigu o ničemu” kao “knjigu o svemu”.

Kada Chevallard govori o svom humoru,⁴² ključnom elementu njegovog opusa, jasno kaže da je njegova koncepcija humora djelomice naslijedena od autora iz 19. stoljeća: Swifta i Sternea, mnogo više nego od Becketta ili Michauxa, jer kroz ironiju istodobno pokazuje apsurd i tragediju našeg postojanja. Prema Chevallardu, treba samo slijediti Flauberta (*Bouvard et Pécuchet*) i stil Alphonsea Allaisa, tipično francuski humor, flert s emfazom, i iskušanje pretjerane elokvencije i razmetljive bombastičnosti, ponešto nadodati, i priča postaje apsurdna, pretenciozna i smiješna. Njegova satirička okrutnost podsjeća na onu iz Marxove “Kritike kritičke kritike”⁴³ i vrtoglavog

⁴² Razgovor Agathe Novak-Lechevalier s Éricom Chevallardom, “*Le XIXe siècle, knocked out?*” u: *Le Magasin du XIXe siècle*, Société des études romantiques et dix-neuviémistes, 2015, str. 16. Ipak, “ozbiljno” čitanje koje zastupa Christophe Kantcheff (*Politis*, četvrtak, 14. rujna 2006) ostaje moguće: pretpostavka o paranoičnom pripovjedaču, koji posvuda vidi Nisarda “grobara”, sve dok njegovo ime ne zamijeni Bushevo u novinskim izvješćima, nije nešto što će zapečatiti stvar. Prema Kantcheffu, Chevallard je ambiciozniji. Njegova romaneskna kritika, koja se okomila na reakcionarni i poltronski duh, pokazuje da njegov neuništivi Nisard najavljuje da je knjigu *bez* Nisarda, svijet bez Nisarda, utjelovljenja zla, u biti, nemoguće zamisliti. I ovdje se otvara ponor: roman zabrinjava jer se čudovište imenom Nisard ne može otjerati. Ako se čudovište ne može podvesti ni pod što, ako je sveprisutno, ono je nužno i u njemu, odakle proizlazi, ne relativizam, nego zabavna napisana etika odgovornosti. Jer, Chevallard teži dosegnuti sljedeću, priželjkivanu etapu, onu u kojoj će napokon moći ignorirati Nisarda, ne znati za njega.

⁴³ Friedrich Engels i Karl Marx, *Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik, gegen Bruno Bauer und Konsorten* [navodi se prema prijevodu Erne Cogniot na francuski iz 1969.], 1845.

⁴⁰ Gilles Deleuze, *Critique et clinique*, Pariz: Minuit, 1993.

⁴¹ Popisu bismo svakako trebali nadodati Pascala Quignarda, i njegovu *Critique du jugement*, Pariz: Galilée, 2015.

iskušenja kritike da uništi ne samo stvarnost, nego i sve osim nje same.

Svako je čitanje defiguracija, izobličavanje, mutilacija. Najgora je parafraza, pretenciozna i dosadna, čitanje koje želi biti najbliže svom predmetu. Ako čitati znači deformirati, izobličavati, čak štoviše, kod Blanchota i uništiti, jer se čin razumijevanja izjednačava s umorstvom, trebalo bi imati vjere u vrline negativnog i negativnosti.⁴⁴ Jer vulgarizacija tekstone tjera da dosegnu vrhunce pomirljivosti. Trebalo bi ići prema onome što ih čini “neprobavljivima”, upravo takvima da ih nije moguće asimilirati, integrirati – tako se i Nisard može čitati na nov način. “Neprijateljsko čitanje” (*Lire en ennemi*) znači da kritičko nasilje ne ovisi o pukoj maniji, pulziji, nego o specifičnom etičkom odabiru koji se može izgovoriti i koji ima autonomna pitanja.

Upravo iz tog razloga izrazito centrifugalno Chevillardovo pismo (*Démolir Nisard, Auteur et moi, l'Autofictif*) ne odražava krizu kritike. “Kriza kritike” ne znači ništa, jer ova kriza postoji, u izvjesnom smislu, u svakom razdoblju, i naše nije iznimka. Književnost i kritika nikada nisu bili Arkadija.

Chevillard uspostavlja specifičnu vezu između kritike i nasilja u književnom polju koje je, od Bourdieua, takozvana ratna zona,⁴⁵ napose područje suvremene literature, oko koje ne postoji konsenzus. Prokazujući viziju književnog koje fiksira i reducira, što je grozna mana u doba kada tupa, bezobzirna i primitivna samodopadnost prolazi kao ozbiljnost, a turobnost kao produhovljenost, kako su to zamijetili već i Chevillardovi kritičari, on sam želi uništiti kritiku zadojenu emfazom i resantimanom. Preokrećući uobičajenu kritičku estetiku kroz odveć volunjarističko dokazivanje putem apsurdna, koje ga približava *Bavardu* Louis-Renéa des Forêtsa,⁴⁶ ali na burleskni način, Chevillard najavljuje da režim poetičkog uzmiče pred retoričkim.

Chevillard postaje, da upotrijebimo termin Jeana Paulhana iz *Fleurs de Tarbes* (1941), “terorist”, anti-pod “Održavatelju”, živeći svoj odnos prema jeziku na buran i proturječan način, istodobno zbunjen ne-moći svog instrumenta i zatravljen virtuožnošću koju omogućuje. On je čak i “dobar terorist”, koji traga za nečim onkraj jezika, što se može dosegnuti samo putem samoga jezika. Kod Chevillarda “kritika i nasilje” postaje “kritika kao nasilje”, ranjiva zbog svoje proturječne ovisnosti ne o virulentnoj senzibilnosti pisca terorista,⁴⁷ nego o tom internom proturječju koje

odlikuje svaki “poštenu” terorizam: kako je govorio Mallarmé, koji je navodno za *Journal* izjavio 10. prosinca 1893, u književnosti i u kritici “ne znam ni za kakvu bombu osim za knjigu.”⁴⁸

BIBLIOGRAFIJA

Beaujour, Michel. *Terreur & Rhétorique*, Pariz: Jean-Michel Place, 1999.

Benjamin, Walter. “Critique de la violence”, *Œuvres I*, Pariz: Gallimard, coll. “Folio-essais”, 2000, str. 210–243.

Bury, Mariane (dir.) *Redécouvrir Nisard, Un critique humaniste dans la tourmente romantique*, Pariz: Klincksieck, 2009.

Chevillard, Éric. *Démolir Nisard*, Pariz: Éditions de Minuit, 2006.

Chevillard, Éric. *Zgaziti Nisarda* [prevela Maja Vukušić Zorica], Zagreb: Sysprint, 2010.

Chevillard, Éric. *Auteur et moi*, Pariz: Éditions de Minuit, 2012.

Deleuze, Gilles. *Critique et clinique*, Pariz: Minuit, 1993.

Derrida, Jacques. *Force de loi*, Pariz: Galilée, 1994.

Derrida, Jacques. “La parole soufflée”, u: *L'écriture et la différence*, Pariz: Seuil, 1967.

Eisenzweig, Uri. *Fictions de l'anarchisme*, Pariz: Christian Bourgois, 2001.

Engels, Friedrich i Marx, Karl. *La Sainte famille ou Critique de la critique critique. Contre Bruno Bauer et consorts* [na francuski prevela Erna Cogniot, priredili Nicole Meunier i Gilbert Badia, 1969.], Pariz: Les Éditions sociales, 1845.

Goldzink, Jean. *Essais d'anatomo-pathologie de la critique littéraire*, Pariz: Corti, 2009.

“Le XIXe siècle, knocked out?” [Entretien avec Éric Chevillard, propos recueillis par Agathe Novak-Lechevalier], u: *Le Magasin du XIXe siècle*, Pariz: Société des études romantiques et dix-neuviémistes, 2015, str. 11–23.

Nisard, Désiré. “Odes et ballades”, par M. Victor Hugo”, 6. siječnja 1829, *Essais sur l'école romantique*, Pariz: C. Lévy, 1891, str. 1–11.

Nisard, Désiré. “Les feuilles d'Automne”, par M. Victor Hugo”, 12. prosinca 1831, *Essais sur l'école romantique*, Pariz: C. Lévy, 1891, str. 147–151.

Nisard, Désiré. “Monsieur Victor Hugo en 1836”, *Essais sur l'école romantique*, Pariz: C. Lévy, 1891, str. 260–265.

Nisard, Désiré. *Lettre au Directeur de la “Revue des Deux Mondes”*, 15. studenog 1836.

Nisard, Désiré. “D'un commencement de réaction contre la littérature facile”, *Revue de Paris* (extrait), 1. prosinca 1833.

Nisard, Désiré. *Études de mœurs et de critique sur les poètes latins de la décadence*, Pariz: Librairie de Charles Gosselin, 1834. (Tome premier. L'extrait de la section “Martial ou la vie du poète”, str. 331–413, § VII, str. 369–372; “Des impuretés de Martial”; Tome second. “Con-

⁴⁴ Éric Marty inzistira na činjenici da je Derridina nasilnost (ali i Foucaultova, Deleuzeova, Barthesova i Lacanova) često potcjenjivana, ali nije skrivena, jer bi i u samom skrivanju bilo barem malo nasilja, nego jednostavno neopažena.

⁴⁵ Vidi Pierre Bourdieu, *Les Règles de l'art: genèse et structure du champ littéraire*, Pariz: Seuil, 1992.

⁴⁶ Louis-René des Forêts, *Bavard* (1948), Pariz: Gallimard, L'Imaginaire, 1978.

⁴⁷ Vidi Michel Beaujour, *Terreur & Rhétorique*, Jean-Michel Place, 1999, str. 10.

⁴⁸ O vezi Mallarméa, terorizma i anarhizma vidi Uri Eisenzweig, *Fictions de l'anarchisme*, Christian Bourgois, 2001.

clusion”, str. 331–350: “En quoi la poésie de notre époque ressemble à celle de Lucain et en quoi elle en diffère”).

Nisard, Désiré. *Histoire de la littérature française*, éd. Firmin-Didot, 1877, préface de 1844, str. 1–3.

Nisard, Désiré. *Discours prononcé par M. Nisard, le 8 janvier 1853, à l'ouverture du cours d'éloquence française à la faculté des lettres de Paris* (extraits), Pariz: Imprimerie et librairie de Paul Dupont, 1853.

Nisard, Désiré. *Souvenirs et notes biographiques*, Pariz: Calmann Lévy, 1888, t. 1 (extrait: A la Sorbonne. Ch. IV L'échauffourée de la Sorbonne. I. Séance d'ouverture du cours d'éloquence française en janvier 1856).

Nisard, Désiré. *Histoire de la littérature française*, t. 2, knjiga III, pogl. 1, str. 1–21 (Balzac), pogl. 13 (Bossuet), str. 212–229.

Nisard, Désiré. *Histoire de la littérature française* (extrait) (Voltaire), par D. Nisard, t. 4, Pariz: Firmin Didot père, fils et Cie, 1861.

Sainte-Beuve. “*Les Poètes latins – Précis de l'histoire de la littérature française*, par M. Nisard”, u: *Revue des Deux Mondes*, 1. studenog 1836.

Souillou, Jacques. *L'Impunité de l'art*, Pariz: Seuil, 1998.

Starobinski, Jean. *La Relation critique*, Pariz: Gallimard, coll. “Tel”, 2001.

SUMMARY

CRITICISM AND VIOLENCE – CHEVILLARD AND NISARD

Taking its cue from the polemic between Éric Chevillard and Mariane Bury about Chevillard's novel *Demolish Nisard* that the author will comment on in his book *Author and Me* and extending it to the polemic between Nisard himself and the famous Sainte-Beuve, this case study shows that the specific relationship between Chevillard and Nisard raises the question of criticism and violence. Criticism *as* violence is here summarized into a witty, humorous, ironic and sardonic answer; a non-serious reading of literature and criticism; a joyful exercise of demolition; a satire of academism of any sort. A “book about nothing” as a “book about everything”, as the author puts it, emphasizes that every reading is a kind of disfiguration, distortion, mutilation; nevertheless, the reader should have more faith in the powers of the negative by embracing, not any form of reconcilability, but a hostile reading (“lire en ennemi”).